

Jáki László

Folyóirataink jelene és jövője

Tanácskozásra ültek össze a pedagógiai folyóiratok szerkesztői, hogy megvitasák milyen teendők vannak fennmaradásuk érdekében. A beszélgetés tehát pénzügyi gondokkal kezdődött. Köztudott, hogy a támogatások csökkennek, a költségek emelkednek, így egyre nehezebb a terezés, a távlatokban való gondolkodás, sőt maga a fennmaradás is.

A helyzet megítélésében, a jövőt illetően a vélemények eltértek egymástól.

Voltak, akik a kiutat a támogatók körének bővítésében látták. Elhangzott, hogy keresni kell a kapcsolatot bankokkal, kiadókkal, szponzorokat kell találni, reklámokkal kell növelni a bevételt stb. Mások jobb, érdekesebb szerkesztésben keresték a megoldást.

A kérdésnek természetesen százados múltja van. Nem volt olyan korszak – kivéve a szocializmus évtizedeit –, amikor a folyóiratoknak ne lettek volna pénzügyi gondjai. (E korszak értékelése azonban más lapra tartozik.) A gondokat, a panaszos szerkesztői írások mellett, bizonyítja a lapok rövid élettartama, a megannyi kényszerszünet, az alacsony példányszám. E szomorú történetben már-már humoros, ugyanakkor szomorú történet, hogy a két világháború között volt olyan folyóirat, amelyik üres lapkeretet jelentetett meg, csak azért, hogy engedélye megmaradjon.

Az ismert gondok, nehézségek mellett azonban tény, hogy a folyóiratok mögött különböző korokban, eltérő intenzitással, de érdeklődő, a folyóiratokkal azonosuló, ezekért áldozatokat vállaló írók, szerkesztők és leginkább olvasó pedagógusok voltak.

Sajnos, erről ma nem beszélhetünk. Az egyéni előfizetés szinte ismeretlen, az olvasottságról nincs adatunk, de talán jobb ezt nem is feszegetni.

A változás tényét, a valóságot nemcsak észre kell venni, hanem ezekről a következtetéseket is le kell vonni. Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a pedagógusok érdeklődése csökkent, informálódási szokásaik megváltoztak, szakmai azonosulásuk, hivatástudatuk enyhén szólva is megváltozott. De akkor még nem beszéltünk túlterhelésükről, amelyben egyaránt megtalálhatóak a fizetésükből adódó szociális gondok, mint a tényleges iskolai elfoglaltságok növekedése.

Számomra tehát a fő kérdés az, hogy tudunk-e olyant (és úgy) írni, amely lázba hozza olvasóinkat. Vannak-e olyan írásaink, amelyek vitát váltanak ki a tantestületekben? Vannak-e reagálások írásainkra? Van-e példa arra, hogy többen örömben vagy mérgükben tollat ragadnak és vitatkoznak? Tény, hogy voltak ilyen korszakok (talán leginkább a dualizmus idején), tény, hogy most más világ van, de az is tény, hogy ezt, mint kiindulópontot figyelembe kell vennünk. Ügyeskedhetünk, kereshetünk támogatókat, de ennek vannak következményei. A kiadók által támogatott módszertani folyóiratok burkolt reklámok, s mint ilyenek csökkentik – ha még van ilyen – „tudományunk” hitelét, és ennek negatív következményei ugyancsak megjósolha-

tók. Nem különben fontos tudnunk, hogy a támogatók – pl. a bankok – csak olyan folyóiratot fognak támogatni, amelynek vannak olvasói.

A kör tehát bezárul. Lehet ideig-óráig bűvészkednünk, ilyen-olyan módon támogatásokat kereshetünk és találhatunk, de a pedagógiai folyóirat-irodalom csak akkor életképes, ha nemcsak külső forrásai, támogatói vannak, hanem olvasói, a közölt információkra éhes, azt igénylő felhasználói.

Mindez szellemi-szakmai aktivitást igényel. Kellenek egymástól eltérő értékeket hordozó, egymással vitatkozó, egymástól eltérő prioritásokat képviselő folyóiratok. A viták, kritikák különben mindig gyenge pontjai voltak folyóiratainknak. Jankovits Miklós fogalmazta meg 1937-ben, hogy a „megfelelő szakirányú és komoly bírálat hangja jóformán teljesen kiveszett nevelésügyi folyóiratainkból”. Jankovits is hiányolta, mi is hiányoljuk a tankönyvkritikát. A Könyv és Nevelés külön rovatot indított a tankönyvkritikák számbavételére. A rovatot később meg kellett szüntetni, mert a reklámszágú könyvismertetést a legnagyobb jóindulattal sem lehetett kritikának nevezni.

Ma 30–40 folyóirattal számolhatunk. Számuk a múlt század elején közel száz, a két világháború között 60–70 volt. Többször leírtam, de most sem tudom, hogy ez sok volt vagy kevés?

Kevés, ha valamennyi hozzájárult a pedagógus társadalom tudományos-szakmai fejlődéséhez, mint önálló társadalmi réteg megerősödéséhez. Sok, ha nem járultak hozzá a fentiekhez, ha nem olvasták, akikhez szóltak, fennmaradásukat csak külső támogatás tartotta fenn. Mert külső támogatás akkor is volt. A rangosabb folyóiratok – ilyennek tekinthetjük például a Magyar Paedagógiát, A Cselekvés Iskoláját) rendszeres minisztériumi támogatást kaptak. A Néptanítók Lapját a minisztérium tartotta fenn. A támogatásnak más formáit is ismerjük. 1916-ban például Klebelsberg – akkor még államtitkár – engedélyezte, hogy az Országos Paedagogiai Könyvtár és Tanszermúzeum által kiadott Paedagogiai Értesítőt – mivel az „oly hasznos és szükséges tudnivalókat tartalmaz” az iskolák általánynyából minden középiskola megvásárolhatja. E megoldáshoz hasonló most is elhangzott. Egy szerkesztő javasolta, hogy az iskolák költségvetésében a minisztériumból támogatott pántlikástétel szerepeljen, amely csak folyóirat vásárlására fordítható. A központi támogatás mellett azonban voltak olyan kezdeményezések is (pl. a Budapesti Polgári Iskola), amikor iskolai rendezvények (pl. bálók) bevételeivel támogatták a folyóirat megjelenését.

Meggyőződésem, hogy mindezek a problémák nem pusztán a szerkesztőségek belső ügyének tekinthetők. A megoldásnak csak kisebb hányada oldható meg jobb szerkesztéssel.

Az igazi megoldásnak társadalmi-oktatáspolitikai gyökerei vannak. Az aktív, nyitott pedagógiai közélet megteremtése még az oktatásügyet is meghaladó társadalmi feladat. Csak egy példával szeretném bizonyítani, hogy mennyire érzékeny a pedagógiai folyóirat-kiadás a társadalmi hatásokra; 1953-ban a szabadabb légkör legkisebb fuvallata (Nagy Imre megjelenése a politikai életben, illetve az akkor hozott párthatározat) a helyi kezdeményezésű folyóiratok ugrásszerű emelkedésével járt együtt.

Természetesen – amint ezt már érintettem – ez nem jelenthet felmentést számunkra. Keresni kell a valódi vitákat, egymás mondanivalójának kiegészítését vagy to-

vábvitelét, a szűkebb tematikájú szakmai lapok és az úgynevezett központi lapok kapcsolatát, szellemi együttműködését. Ugyancsak Jankovits Miklós fogalmazta meg 1937-ben, hogy a nevelésügyi folyóiratok nem munkálkodnak együtt, szervezetlenek. „A megszervezettség hiánya kétségtelenül első és fő oka annak, hogy nevelésügyi folyóirataink nagy számuk ellenére sem képesek azoknak a követelményeknek eleget tenni, amelyeket a neveléstudományi tevékenység rendszeressége tőlük joggal megkövetel.”

A másik – szerintem hihetetlenül fontos – téma volt a papír- és internetváltozat kérdése. Az álláspontok itt is eltérők. Az internet teljes elutasításától annak kizárólagossá tételéig különböző vélemények hangoztak el. Sajnos azonban, nem jutottunk el a lényeg megragadásáig. Ez pedig nem lehet más, mint ki kell munkálni a két információhordozó közötti különbségek megfogalmazását, és szakértelemmel preferálni az előnyösebbet. A versenyben – pontosabban a döntésben a nyilvánvaló subjektív elemeket a minimálisra kell csökkenteni, és azon kell gondolkodni, hogy milyen információkat lehet olcsóbban, biztonságosabban, de leginkább hatékonyabban célba juttatni.

Talán a hagyományos papírformájú folyóiratban preferálni lehet az olvasmányosabb információkat, melyek a hagyományos olvasási szokásainknak jobban megfelel, elsősorban gondolatokat ébresztenek. Az internet változatban inkább a dokumentálás az elsődleges. TALÁN?? És ezt kellene megvitatni.

A Könyv és Nevelés 2006. évi 1. számában tétova kísérletet tettünk a két változat kapcsolatának tudatos keresésére, vállalva az útkeresés hibalehetőségeit. Így például olyan témák esetében, ahol a történelmi előzmények fontosak, ott mint háttér információkat az Interneten közöltünk. Ilyen volt a memoriter kérdés. Ez már az ókortól kezdve vitatott volt, az ezzel kapcsolatos vitáknak évszázados előzményei vannak. Ezért úgy ítéltük meg, hogy fontos igényesen érdeklődő olvasóinknak lehetőséget adni arra, hogy tájékozódjanak az előzményekben. Csak-hogy nem profilunk a neveléstörténet, nem nehezíthetjük el folyóiratunkat történelmi szemelvényekkel. Figyelembe vettük a terjedelem szabta korlátokat, valamint azt is, hogy nem minden olvasónkat érdeklík a történelmi előzmények.

Más esetben olyan dokumentum-jellegű információkat tettünk az internetes változatba, amelyek kiegészítik, alátámasztják a papír alapú változatban közöltek.

Amennyiben ez a gondolatmenet elfogadható, akkor keresni kell a két változat közötti kapcsolatot. Közlünk például egy írást a két világháború közötti gimnáziumi könyvtárakról. Az írás szerény információkra épülő, teljességre nem törekszik, pusztán adalékokat közöl tíz iskola könyvtáráról. Az írás legfontosabb megállapításait a papír változatban közöljük, jelezve, hogy az adatok, táblázatok stb. az internetes változatban elérhetők. Ugyancsak példaként említjük, hogy a folyóirat első borítóján mindig egy iskola épületének képét közöljük, rövid aláírással. Most a kép mellett utalunk rá, hogy további képek és információk az iskoláról az internetes változatban láthatók, illetve olvashatók. A kép nem tartozik szorosan folyóiratunk profiljához, de meggyőződésünk, hogy lesznek olvasóink – bocsánat talán inkább nézőink –, akiket érdekelni fog az iskola külső képe után az iskola belseje is.

Amint említettem, tétova próbálkozásról van szó, és így írásom megállapításai is nyilvánvalóan több ponton vitathatóak.

Legyen talán ez egy kísérlet a vitára, közös gondolkodásra. Ha sikerült írással vitát provokálnom, akkor megtettük az első lépést, írásom elején megfogalmazott igény megvalósításának irányába.